

Astăzi mărțișoarele ni se înfățișează privirii sub o varietate - și creativitate-luxuriante. De la simplul șnur, poate cea mai primitivă, mai arhaică imagine a sa, trecând prin mărțișorul arhetipal (pe care sunt încrustate imagini care irump, parcă, din inconștientul nostru colectiv - cum ar fi roata, labirintul, axa lumii), și ajungând la mărțișorul de pe care ne surâd candid sau ne fixează aspru emoticoanele, obiectul pe care-l desemnăm rostind cuvântul înrudit cu „martie” pare să satisfacă o mulțime de funcții, de aspirații sau dorințe.

Acest obiect pe care mai ales, noi, bărbații îl dăruim ființelor dragi ascunde, de fapt, o poveste cu mai multe straturi, ca o nuvelă ivită din mintea arborescentă a unui Cortazar sau Borges. Pentru început, să ne oprim puțin asupra zilei de 1 martie. Ar fi ca și cum, prin exercițiul nostru de imaginație, ne-am întoarce în timp și am reface o formă de viață în care obiectul mărțișor nu ar fi decât un simplu element dintr-o rețea foarte complexă de credințe, dorințe, obiceiuri cristalizate de-a lungul vremurilor. Odinioară, pe 1 martie de obicei mamele le legau copiilor o monedă de argint sau de aur la gât sau la mână. O legau fie de o cordelușă roșie, fie de un șnur împletit dintr-un fir de mătase roșie și altul de mătase albă. Cei avuți - destul de rari în satul românesc - foloseau un șnur făcut din fire de aur și argint. În funcție de zona etnogeografică, se numea mărțișor, marț sau mărțișuș.

Oamenii credeau că acel copil care va purta mărțișor va fi sănătos, „curat ca argintul” și norocos. Specialiștii (etnografi, etnologi sau antropologi) vorbesc despre o funcție apotropaică a mărțișorului. „Apotropaic” ce cuvânt... înspăimântător pentru urechile noastre! Mărțișorul legat la mână sau la gât are formă de cerc. Nu doar în Stăpânul inelului sau în Harry Potter cercul avea puterea de a-l proteja pe cel ce se situa în interiorul său de forțele întunericului. Mărțișorul, deci, îndeplinea, înainte de toate, o funcție magică. De aceea nu doar copiii erau protejați de malefici, prin intermediul lui, ci și cloșca din cuiabar, oaia din staul sau... pomii din grădina țaranului. Ne întoarcem la practici mai mult sau mai puțin rituale. Ca orice obiect magic, el se supunea unor reguli stricte. Era „îmbrăcat” într-un anumit moment benefic și „lepădat” în altul.

Obiectele magice sunt încărcate de numinos - o forță pe care dacă nu știi cum s-o stăpânești, poate avea efect de bumerang: se întoarce numaidecât împotriva ta. Respectând această lege nescrisă, în anumite zone ale României, mama îi lega copilului mărțișorul în dimineața zilei de 1 martie, înainte de răsăritul soarelui. Micuțul îl purta la mână sau la gât 12 zile, apoi îl lega de ramura unui pom tânăr. Dacă acelui pom îi mergea bine, însemna că și copilul se va bucura, în viața sa, de sănătate, prosperitate și noroc. În alte locuri, mărțișorul se purta până în floarea porumbarului sau păducelului. Alții îl purtau până la întoarcerea berzelor sau până pe 9 martie, când, în calendarul creștin sunt sărbătoriți cei 40 de mucenici. Printr-unele locuri din România purtau mărțișor și fetele mari sau nevestele din motive cosmetice. Pentru frumusețea tenului.

Se zicea că „Cine poartă mărțișoare/ Nu mai e pârlit de soare”. La finele lunii martie „lepădau mărțișorul”, adică și-l desfăceau de la mână, șnurul îl legau de ramura unui pom proaspăt înflorit, iar cu moneda cumpărau fie pâine albă, fie caș, fie vin. Se credea că fetei care respecta întocmai acest ritual, fața i se făcea albă precum cașul și rumenă ca vinul. Bineînțeles, respectând până la capăt regulile magiei simpatetice, bănuțul purtat îi asigura purtătorului belșugul atât de mult-dorit. Alte fete purtau mărțișorul până auzeau cucul cântând sau vedeau în înaltul cerului primul cârd de berze.

Baba Dochia - fișă biografică

În calendarul creștin-ortodox, pe 1 martie este sărbătorită Sfânta Muceniță Evdochia. Țăranul român, inspirat de acest nume, i-a creat o biografie paralelă. În basmele românilor, baba apare ca personaj ambiguu: ea poate să-i facă eroului principal un bine, dar ar putea să-i facă și rău, „punându-i bețe în roate”, îngreunându-i drumul victorios spre țintă.

Etnologii văd în Baba Dochia o întruchipare a principiului negativ, distructiv. Există multe variante ale legendei ei. Se zice că Baba Dochia „era o femeie foarte sârguincioasă, dar totodată și foarte rea și aspră, fiindcă era născută în zodia scorpiei. Asprimea și răutatea ei însă și-o arăta mai cu seamă față de noră-sa, căci Baba Dochia avea și o noră, pe care o asuprea foarte tare”. Într-un an, a trimis-o să pască oile în pădure, să toarcă și să adune fragi. A anunțat-o că iarna se sfârșise și că sosise primăvara. Nora a pornit cu oile, cu furca-n brâu, pe un ger năprasnic. Din cauza lui, nu putea toarce, iar fragii, bineînțeles, nu răsăriseră, fiind iarnă în toată legea.

Femeia a început să plângă amarnic. Se gândea că baba o va ucide în bătaie, dacă va vedea că nu a cules fragi, nici nu a tors caierul de lână. Un înger coborât din cer o sfătuiește să se întoarcă acasă și să-i spună soacrei sale că omătul nu s-a topit și că gerul încă stăpânește pământul. Tânăra face întocmai, dar Baba Dochia nu o crede. O acuză că s-a întors acasă de leneșă ce este. O trimite din nou cu oile la păscut, amenințând-o că dacă nu-i va aduce nici de data asta fragi, o s-o omoare. Pe drum, îngerul i se arată din nou. Aflând cât de neomeneste s-a purtat baba, el o îndeamnă să culegă lemne și să facă un foc, să sencălzească. În vreme ce tânăra femeie se bucura de căldura focului, printr-o minune a îngerului, caierul de lână de pe furcă se toarce singur. Îngerul o sfătuiește apoi să umple cofa, pe care o avea la ea, cu cărbuni aprinși, iar acasă să i-o dea soacrei sale. Baba Dochia ia cofa și, când o deschide, o vede plină cu fragi. Mănâncă din ei și, crezând că a sosit primăvara, de vreme ce apăruseră fragii, se îmbracă cu cele 12 cojoace și pornește cu oile spre muntele împădurit. Pe drum, o prinde ploaia, apoi ploaia se preschimbă în ninsoare. Cojoacele îngreunându-i-se, începe să le lepede unul câte unul. Noaptea, se așterne un ger cumplit care o îngheață și pe ea și pe oi.

INDEPENDENȚA ROMÂNĂ

*Independența
prin Cultură*

În unele versiuni ale legendei se spune că din sloi de gheață baba a fost transformată în stâncă: „Și atunci Dumnezeu, pentru că i s-a pus împotriva și pentru că a voit să omoare pe noră-sa, a prefăcut-o, spre pedeapsă, într-o stâncă de piatră, care se vede și astăzi pe vârful unui munte și de sub care izvorăște și curge un izvor limpede de apă, din care beau oamenii. Și dimpreună cu dânsa a prefăcut și oile sale în stânci, care stau împrejurul ei și care, privite din depărtare, par ca niște oi albe și

negre, adică tocmai așa cum arătau ele când erau vii”.

O babă, două babe... 12 babe

Românii din vechime credeau că Baba Dochia sau Baba Marta, cum i se mai spunea, are 9 sau 12 zile capricioase și rele ca ea: Zilele Babei/Zilele Babei Dochie. Acestea începeau, în unele zone, chiar de mărțișor, pe 1 martie, în altele cu 9 sau 12 zile înainte. Numărul simbolic de 9 sau 12 are legătură cu cojoacele pe care baba le leapădă unul după altul. Și aici intervine logica „sălbatică”, mitică, greu de înțeles pentru mințile noastre raționale: dacă zilele babei cădeau înainte de 1 martie, oamenii credeau că va fi o primăvară prielnică aratului și că oamenii puteau să semene mai devreme. Dacă picau după 1 martie, însemna că vor avea parte de o primăvară mohorâtă și că țăranii nu vor putea semăna prea curând. Tot în popor se credea că aceste zile pot depăși numărul de zece, iar atunci se spunea că Martie le împrumută de la Prier (aprilie).

Fiind zilele în care păsările călătoare reveneau din țările calde și se nășteau mieii. Împrumutările erau cu dedicație: prima zi era a sturzului, a doua a mierlei, a treia a cocostârcului, a patra a ciocârliei, a cincea a cucului, a șasea a rândunelelor. Ultima era ziua omătului sau a mieilor. În aceste zile, vremea e cât se poate de capricioasă: acum ninge, acum e soare, acum plouă. După zilele Babei Dochia urmează altfel de zile, mai călduroase, dedicate Moșilor sau Sfinților. Femeile își alegeau câte-o zi din cele ale Babei, iar bărbații dintre cele ale Moșilor. Urmând aceeași logică a gândirii magice, simpatetice, cum era ziua pe care ți-ai ales-o, așa erai și tu: capricios sau nu, mânios sau blând, bun sau rău.

Credințe, practici rituale, predicții de 1 martie

Ziua de 1 martie, denumită și Baba Dochia, Baba Marta sau Cap de primăvară, prilejuia predicții despre viitor și prescria câteva tabuu-uri, mici reguli nescrise, pe care dacă le respectai, îți asigurai sănătatea și prosperitatea. Se credea că dacă pe 1 martie va fi o zi frumoasă, însemna că timpul va fi frumos, întreaga primăvară și vară. Iar dacă era urâtă, dimpotrivă, că vor avea parte de o primăvară mohorâtă și o vară capricioasă.

Pe 1 martie, gospodinele se abțineau să lucreze ceva. Astfel, „domoleau mânia Babei Dochia”, stăvileau gerul care le amenința viitoarele recolte și nimeni din casă nu se îmbolnăvea de vărsat sau nu era primejduit de înec. Femeile puteau totuși să facă clacă de tors fiindcă și Baba Dochia mersese cu oile, luându-și furca și lâna pentru tors. Tot pe 1 martie, fetele sau femeile care purtau numele de Evdochia, Dochia sau Dochița își serbau ziua.

Istoria mărțișorului, pe scurt

Și astăzi românii obișnuiesc să dăruiască, pe 1 martie, mărțișoare.

De ani buni s-a încetățenit obiceiul ca băieții și bărbații să își exprime prin intermediul acestui obiect sentimental, dragostea sau prețuirea față de aleasa inimii. Există și obiceiul, mai profan, să-l numim, de a dărui, mai mult din conformism social, mărțișoare: colegul de job împarte mărțișoare tuturor colegilor; la fel elevul de școală, neomițând-o, bineînțeles, pe doamna profesoară sau pe doamna dirigintă.

Ca obiect, mărțișorul are istoria sa. La un moment dat, obiceiul de pune sau de a dărui mărțișor de 1 martie a trecut de la sat la oraș. Pe la 1800 orașenii au simțit nevoia să atașeze de străvechiul șnur albroșu o monedă și să scrijelească pe una din fețe anul respectiv: 1801, 1802, 1803. Cu vremea, mărțișorul va căpăta noi și noi forme: breloc din aur, argint sau duble de care atârnă diverse simboluri ale norocului - purcel, coșar, trifoi cu patru foi, carte de joc, zar. Mai târziu, inimile vii,

înlăcărare de dragoste simt nevoia să se exteriorizeze: apar celebrele inimi, cu texturi sau mărimi variabile. În perioada comunistă românii își dăruiesc mărțișoare fabricate la Fondul Plastic: fel de fel de flori din material textil ambalate în cutii transparente.

După cum vedem, mărțișorul își pierde cu totul conotațiile magice, fiind absorbit în întregime de Eros. În prezent întâlnim două fenomene sociale paralele: pe de o parte, în societatea de consum, în jurul zilei de 1 martie, orice obiect poate fi vândut sub pretextul că el ar putea fi mărțișor. Pe de alta, în ceea ce privește mărțișoarele care mai păstrează asemănări de familie cu „mărțișorul tradițional”, vedem o varietate minunată care nu poate decât să ne bucure. Ele sunt expresia creativității și spontaneității umane și satisfac toate gusturile: iubitorul de simboluri arhetipale poate dărui un mărțișor cu cruce celtă sau o roată a lumii; soțul îi poate certifica soției sale că este cea mai minunată parteneră de viață (printr-o diplomă haidoasă); internauții pot dărui emoticoane sau mărțișoare confecționate din... tastele unui vechi și credincios computer.

Sărbătorile primăverii în America

Am văzut ce se întâmplă în România, odată cu sosirea primăverii. Cum întâmpină însă americanii reînnoirea timpului, revenirea la viață a întregii naturi? În America, prima zi de primăvară, cunoscută, deopotrivă, ca echinocțiul de primăvară pică între 19 și 21 martie. Printre practicile sociale, simbolice, ale americanilor întâlnim câteva obiceiuri care se desfășoară, în mod ritualic, an de an. Le putem integra pe toate sub sintagma Spring Comming. Cu ocazia echinocțiului de primăvară, mulți americani se strâng dimineața în Columcille Megalith Park din Pennsylvania, în jurul celebrelor pietre sacre de la Stonehenge, și contemplă, plini de umire și venerație, răsăritul soarelui. Tot de ziua echinocțiului de primăvară întâlnim Festivalul Arderii Omului de zăpadă, care marchează sfârșitul iernii și sosirea primăverii celei calde, născătoare de bucurie. Acest festival s-a desfășurat pentru prima dată în 1971. Echipa The Unicorn Hunters de la Lake Superior State University (LSSU) au stabilit ca festivalul să se desfășoare anual, în prima zi, astronomică, a primăverii.

Potrivit unora, el ar fi fost inspirat de festivalul german Rose Sunday Festival (Festivalul Duminicii Trandafirilor). Americanii cred că fumul care se disipă în văzduh de la arderea ritualică a Omului de Zăpadă va alunga viscoalele și va face ca primăvara să sosească mai repede. Între timp, acest obicei s-a diversificat: Omul de Zăpadă poate fi confecționat din hârtie, sârmă sau lemn, și este vopsit pentru a fi cât mai veridic, pentru a semăna cât mai bine cu un om din nea. Odinioară echinocțiul de primăvară marca începutul noului an agricol. Prima zi de primăvară era benefică pentru oamenii care trăiau din cultivarea gliei. Cine ara și semăna acum își asigura o recoltă bogată. În folclor s-a păstrat credința că prima zi a primăverii este singura zi din an când un ou poate să stea „în picioare”. Evident, oul simbolizează viața reînnoită, renașterea sub toate formele ei.

Merită să vorbim aici și de alte sărbători care fie preced, fie urmează primei zile de primăvară, care, la nivel simbolic, au legătură cu venirea ei. De exemplu, Ziua Cârțiței, sărbătorită anual pe 2 februarie. Americanii cred că animalul rozător are puterea magică de a prevesti starea vremii. Legenda ne spune că dacă animalul își va vedea umbra, vor urma șase săptămâni friguroase, iar dacă nu, primăvara va sosi mai devreme. Potrivit tradiției, acest obicei e specific Pennsylvaniei, el ajungând acolo prin secolul al-XIXlea, odată cu sosirea primilor emigranți nemți. O altă sărbătoare cunoscută în rândurile americanilor este ziua în care înfloresc cireșii (1 aprilie).

Ea este cunoscută mai cu seamă în Washington DC. Mirificii cireși care străjuiesc protector capitala Americii au fost primiți în dar din Japonia, chiar din Tokio, acum o sută de ani. În această zi localnicii sau turiștii care au poposit aici se pot așeza pe băncile special amenajate și se pot bucura în voie de priveliștea și mireasma cireșilor. Toate aceste tradiții române sau americane, mai vechi sau mai noi, Mărțișorul apărător de duhuri malefice, Omul de zăpadă ars în mod ritualic, cârțița înzestrată cu

puteri magice care-i permit să vadă cum va fi starea vremii în noul an agricol, cireșii înmiresmați primiți în dar de la japonezi ne vorbesc, fiecare în felul său, despre bucuria inexprimabilă pe care ne-o iscă în suflete spectacolul pe care ni-l oferă natura retrezită la viață. Odată cu ea, bucuria de a iubi și a fi iubit, de a dărui și de a primi ceea ce ni se oferă. Suntem cât dăruim. Sau, cum spun românii: Dar din dar se face raiul!

Ciprian Voicilă, sociolog la Muzeul Țăranului Român

INDEPENDENȚA ROMÂNĂ

*Independența
prin Cultură*